

Avaluar i aprendre: un únic procés

 *el diari
de l'educació*
.....
RECURSOS EDUCATIUS

Neus Sanmartí Puig

Avaluar i aprendre: un únic procés

Octaedro
Editorial

COL·LECCIÓ: Recursos educatius
SÈRIE: El Diari de l'Educació
TÍTOL 8: *Avaluar i aprendre: un únic procés*

Primera edició: setembre de 2019

© Neus Sanmartí Puig

© d'aquesta edició:
Editorial Octaedro, S.L.
C. Bailèn, 5 – 08010 Barcelona
Tel.: 93 246 40 02
octaedro@octaedro.com
www.octaedro.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes a la llei. Dirigeixi's a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-17667-69-6
Dipòsit legal: B. 20.149-2019

Realització i producció: Editorial Octaedro
Disseny de la coberta: Tomàs Capdevila

Impressió: Prodigitalk

Impressió sobre paper ecològic, certificat FSC

Impressió a la UE – *Printed in EU*

*En record de Jaume Jorba, amb qui
vàrem començar a caminar.*

Un llarg camí cap a una avaluació vista com a aprenentatge

Fa trenta anys (1988), Marta Mata, que era regidora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, va engegar un pla de formació institucional per impulsar l'aplicació de la LOGSE a les escoles i instituts municipals. El pla era «institucional», ja que anava dirigit a tot el professorat de cada centre i tenia una durada prevista de quatre anys —de fet, en van ser vuit, perquè va continuar a la legislatura següent. Era un pla ambiciós, planificat a mitjà termini, institucional i, per tant, un repte molt estimulant.

En el cas de Secundària, va comportar l'organització de seminaris amb el professorat de cada departament i un altre amb l'equip directiu. A en Jaume Jorba li van demanar que coordinés el de matemàtiques i a mi, el de ciències. Com que ja havíem treballat junts i molts dels professors impartien les dues àrees —tots eren centres de Formació Professional—, vàrem proposar de reunir els dos tipus de seminaris. Això ens va permetre que fóssim dos assessors, amb tot els avantatges que representava compartir la formació i, a més, amb la possibilitat de promoure un enfocament interdisciplinari en el treball a l'aula.

De fet, des de l'inici vàrem pactar amb els professors que nosaltres també aprendríem, perquè tampoc no teníem experiència en l'aplicació de la nova llei, que encara estava en una fase experimental. Durant el primer curs, el treball es va enfocar a l'anàlisi del que es feia i del que passava a les

classes, així com a la introducció de petits canvis en la línia d'una visió més constructivista de l'aprenentatge. Recollíem idees prèvies de l'alumnat, les interpretàvem i plantejàvem possibles canvis en el treball que es duia a terme, donant molt més protagonisme al treball experimental i manipulatiu. També anàvem reflexionant sobre les connexions entre ciències-matemàtiques en els diferents temes, atès que buscàvem treballar a partir de l'estudi de problemes i situacions reals.

Al final del primer curs, el professorat d'alguns centres ens va demanar que aprofundíssim en el tema de l'avaluació, ja que creien que no l'enfocaven bé. En Jaume Jorba i jo mateixa, d'aquesta qüestió no en teníem cap coneixement, més enllà de les pràctiques tradicionals. Encara més, personalment era un tema en què sempre havia defugit d'aprofundir, ja que el considerava protocol·lari: s'havia de fer perquè estava reglamentat, però no perquè ajudés a aprendre i, a més, era l'aspecte menys gratificant de la professió.

Tot i això, ens vàrem proposar d'aprendre'n i buscàrem què hi havia escrit, de nou, sobre el tema. Coneixíem tot el que feia referència a l'«avaluació inicial, formativa i sumativa», però no ens semblava que les idees i les pràctiques que se'n deduïen fossin prou interessants. En la recerca de bibliografia, vàrem trobar un article que Georgette Nunziati acabava de publicar a *Cahiers pédagogiques* (1990), que parlava del que en deia *évaluation formative*. De primer, pensàrem que potser seria només una nova etiqueta per parlar de l'avaluació, però en llegir-lo ens va interessar molt, perquè estava ben fonamentat, tant pel que fa a l'argumentació teòrica com a l'aportació d'evidències de la seva validesa en ser aplicada a l'aula.

Per aprofundir-hi, ens vàrem endinsar en els referents de tot tipus, des de la teoria de l'activitat fins a la comprensió de termes com els d'autoavaluació, metacognició i autoregulació dels aprenentatges. Així mateix, vàrem trobar exemples de professors de ciències i de matemàtiques, pioners a reivindicar un canvi en el sentit i la pràctica de l'avaluació,

que era força coherent amb els plantejaments de l'avaluació formadora.

Una vegada feta una primera representació del que comportava aquesta visió de l'avaluació, vàrem compartir-la amb el professorat de ciències i de matemàtiques dels instituts Juan de la Cierva i Juan Manuel Zafra, de Barcelona, i tots junts ens vàrem llançar a l'aventura d'intentar aplicar-la. El primer any va ser de tempteig, per tal de provar diferents estratègies i instruments que integràvem en els processos dissenyats per a l'aprenentatge de coneixements científics i matemàtics. L'avantatge del fet que fóssim dos equips diferents era que cadascun obria camins no per força coincidents, però sí que compartien la mateixa base teòrica. I, com que érem equips i no persones individuals, això feia possible que, quan algú es desanimava perquè quelcom no li havia «funcionat» prou bé, sempre hi havia algun company que feia propostes per superar els obstacles detectats.

Ràpidament va quedar clar que calia aprofundir en el «treball cooperatiu», ja que era important que els alumnes incorporessin valors i eines que facilitessin l'ajuda mútua. I, com que vàrem comprovar que no entenien els escrits dels companys que avaluaven, vàrem treballar la qüestió de com aprendre a escriure ciències i matemàtiques, ja que, quan l'avaluador és el docent, normalment intueix allò que escriu un alumne, però un company no ho pot fer i, per tant, calia que expressessin millor les seves idees. Així, curs rere curs, ens anàvem proposant noves fites per donar resposta als problemes que detectàvem per tal de posar en pràctica l'avaluació formadora.

Paral·lelament, altres professors de diferents escoles de Primària i de Secundària també es van animar a experimentar amb aquest enfocament de l'avaluació, dins el marc de grups de treball de l'ICE de la UAB, del Màster en Didàctica de les Ciències i de la Matemàtica de la UAB, entre d'altres. Cada cop hi havia més exemples de pràctiques ben diverses, innovadores, creatives..., així com recerques al respecte. Per

prosseguir el camí també va ser un gran incentiu comprovar que Paul Black, que havia estat mentor d'un grup de professors que vàrem fer el Doctorat en Didàctica de les Ciències al King's College de Londres, havia enfocat la seva recerca en el camp de l'avaluació des de perspectives que eren molt coherents amb les perspectives amb què estàvem treballant a Catalunya.

Ningú que hagi treballat en un marc d'avaluació formadora no torna enrere, i tothom assenyala que a mitjà termini és ben gratificant, tot i que no és fàcil promoure-la. Un dels condicionants clau és que requereix que formi part del projecte col·lectiu de l'escola o institut, ja que és un camí que es fa amb els altres. Un segon requisit és que cal ser una mica aventurer i ser capaç de trencar rutines i afrontar la incertesa. Finalment, és necessari confiar en les possibilitats de tots els alumnes per caminar —i així aprendre—, siguin quines siguin les seves característiques personals, familiars i socials.

A tots els companys que en aquests anys hem fet camí junts, compartint vivències i reflexions, gràcies.

NEUS SANMARTÍ

Sobre l'autora

Neus Sanmartí Puig

Professora emèrita de Didàctica de les Ciències a la Universitat Autònoma de Barcelona. Especialitzada en temes relacionats amb el desenvolupament curricular i l'avaluació, entre d'altres. Ha estat docent a les etapes de Primària i Secundària, així com en la formació inicial i permanent del professorat. Premi de Pedagogia Rosa Sensat (2002) i Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2009).

Índex

Un llarg camí cap a una avaluació vista com a aprenentatge	9
1. Cap a una avaluació plantejada com a aprenentatge	13
Què entenem per una avaluació vista com a aprenentatge?	13
Per començar, quines concepcions ens cal replantejar sobre l'avaluació?	15
L'avaluació que serveix per aprendre ha de ser gratificant	16
Aprendre requereix avaluar-se	17
L'aprenent ha de ser el protagonista de l'avaluació	19
L'avaluació dels resultats d'un procés d'aprenentatge té sentit si s'ha après	20
Què s'entén per <i>avaluar</i> ?	23
Recollir dades, documentar.	24
Analitzar les dades	25
Prendre decisions	26
Per què costa tant canviar el pensament i la pràctica de l'avaluació?	29
A tall de resum	34
2. L'autoregulació vista des del marc de l'avaluació formadora.	35
Què s'entén per <i>avaluació formadora</i> ?	35

Condicions perquè un aprenent es pugui autoregular	38
La representació dels objectius	39
L'anticipació i la planificació de l'acció en la realització de les activitats	44
L'apropiació dels criteris d'avaluació.	51
En resum	55
3. Per avaluar necessitem dades i documentar-les.	59
Dades i més dades, però quines? Per a què?	59
Condicions per a una bona recollida de dades	63
Relacionades amb els objectius d'aprenentatge	63
Relacionades amb sabers competencials	65
Diversitat de modes comunicatius.	67
Diversitat de protagonistes en la recollida de dades	69
Tipologies d'instruments per recollir dades	71
Qüestionaris	71
Comunicacions escrites, orals o visuals	73
Organitzadors gràfics.	76
Observacions del treball dins i fora de l'aula i entrevistes	76
Entre la raó i la intuïció	79
4. Analitzar les dades per comprendre-les	81
Com puc entendre per què no ho entenc?	81
La concreció dels criteris d'avaluació	84
Instruments per a l'explicitació dels criteris d'avaluació	87
Com començar a aprendre a analitzar dades?	88
Les taules de criteris d'avaluació	90
Les xarxes sistèmiques	92
Els contractes d'avaluació	94
Les rúbriques.	98
Aprendre a analitzar dades	107

5. La presa de decisions: <i>feedback</i> , <i>feedback</i> i més <i>feedback</i> !	109
Escollir entre el gra i la palla donant i rebent retroalimentació.	109
Algunes idees per fer un bon retorn	112
Centrar els comentaris en la tasca i no en l'alumne.	112
Crear un clima d'aula en què l'error es percebi com quelcom positiu	114
Els errors cal regular-los un a un	115
Sempre que sigui possible, prevenir abans que curar	116
Cuidar el llenguatge.	118
Limitar el <i>feedback</i> amb qualificacions a activitats molt específiques	120
El <i>feedback</i> entre iguals és possible	121
La presa de decisions per qualificar	126
La carpeta d'aprenentatge: instrument per a la presa de decisions	129
L'èxit en els aprenentatges depèn en bona part del <i>feedback</i>	132
6. Compartir l'avaluació amb les famílies és més que informar	135
Comunicar i dialogar enfront d'informar.	135
Més enllà dels informes tradicionals	138
La suma dels informes de cada noi i noia és la seva biografia	148
Bibliografia	151
Sobre l'autora.	155

